

Vierkantsmos, *Preissia quadrata*, na 170 jaar weer terug in Meijendel

Eind mei zochten leden van de Nederlandse Mycologische Vereniging paddenstoelen in Meijendel. Vanwege het aanhoudend warme, droge weer waren de verwachtingen laag gespannen. Des te verrassender was de onverwachte vondst.

TEKST LEO JALINK, NATURALIS BIODIVERSITY CENTRE, FOTO'S CORA VAN DER PLAATS EN EKE VAN BATENBURG

Op 26 mei 2018 inventariseerden leden van de Nederlandse Mycologische Vereniging paddenstoelen in het noordelijk deel van Meijendel. In de droge duinen werd zoals verwacht vanwege het aanhoudende warme en droge weer geen enkele verse paddenstoel gevonden, maar gelukkig waren in de vochtige delen van de Kikkervalleien wel enkele soorten te zien.

De meest waardevolle ontdekking was echter niet een paddenstoel, maar een thalleus levermos dat rijkelijk sporenkapsels leek te hebben. Het werd in het veld direct herkend als iets bijzonders en gelukkig werd het levermos ook gefotografeerd (Fig. 1 en 2). Een klein stukje werd mee-

genomen ter determinatie en als toevoeging aan de collectie van Naturalis. Daar werd het door de bryoloog Michael Stech herkend als Vierkantsmos (*Preissia quadrata*).

Preissia behoort tot de familie van de Paraplutjesmossen (*Marchantiaceae*). In deze familie groeien de geslachtsorganen op gesteelde dragers die er uitzien als mini-paraplutjes. De dragers met mannelijke geslachtsorganen heten antheridioforen, die met vrouwelijke geslachtsorganen heten archegonioforen. Na de bevruchting ontwikkelen de sporenkapsels zich aan de onderzijde van de archegonioforen (bij *Preissia* 8 tot 12 sporenkapsels per drager). *Preissia* is goed herkenbaar aan de enigszins vierkante

Figuur 1. *Preissia*-vindplaats in Kikkervalleien van Meijndel. Foto Cora van der Plaats.

archegonioforen (vandaar de naam Vierkantmos, Fig. 2). Het waren deze archegonioforen (paraplutjes) die we aanvankelijk voor sporenkapsels hielden.

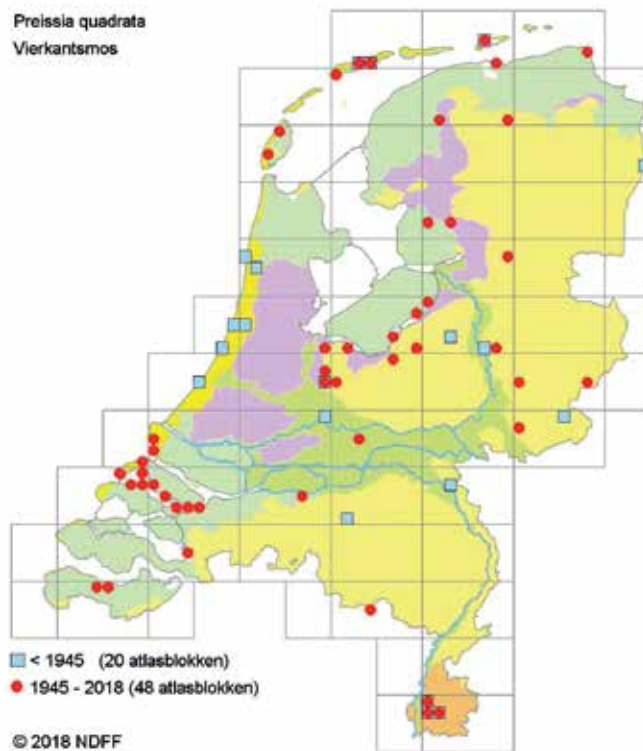
Vierkantmos heeft een noordelijke circumpolaire verspreiding en komt voor op allerlei bodems, zolang die maar kalkrijk of voldoende gebufferd zijn. Zelf ken ik de soort ook van een vochtige kalkhoudende strandvlakte in het hoogarctische Spitsbergen. Het is in Nederland tegenwoordig een zeldzame soort.

Uit het kaartje in Verspreidingsatlas (Fig. 3) blijkt dat sinds 1945 op de Waddeneilanden en de Zuid-Hollandse en Zeeuwse eilanden recentere vondsten van *Preissia* zijn gemeld, maar dat er sinds die tijd geen waarnemingen van *Preissia* uit de vastelandsduinen bekend zijn. De historische stip ter plaatse van Meijndel blijkt gebaseerd op een collectie van J.H. Molkenboer, die bewaard wordt in het herbarium van Naturalis. Weliswaar geeft het etiket geen informatie over de datum van de vondst, maar Molkenboer leefde van 1816 tot 1854. Hij heeft vooral in de periode 1840 tot 1850 collecties gemaakt van onder andere *Preissia* in de duinen, dus zeer waarschijnlijk stamt de collectie uit Meijndel ook uit die periode. Overigens was *Preissia* in die tijd niet heel zeldzaam: in het herbarium van Naturalis zijn meerdere collecties te vinden van verschillende locaties in de duinen tussen Noordwijk en Zandvoort. Er zijn echter geen andere waarnemingen uit Meijndel bekend en dat betekent dat de soort dus na 170 jaar pas opnieuw is aangetroffen.

De vindplaats is een vochtige kalkrijke duinvallei in het zuidoosten van het natuurherstelproject dat de naam Kikkervalleien heeft gekregen. Hier zijn in 1997 voedselrijke infiltratieplassen en hun sterk verroegde oevers omge-

Figuur 2. Detailopname van paraplutjes van *Preissia quadrata*. De naam Vierkantmos is direct te herkennen naar de hoekige vorm van de paraplutjes. Foto Eke van Batenburg.

Figuur 3. Verspreidingskaart *Preissia* voor en na 1945 (NDFF, 2018).

vormd tot vochtige duinvalleien. De vondst van *Preissia* is de zoveelste parel op de kroon van dit zeer geslaagde natuurherstelproject dat ook al een hele trits van zeer bijzondere vaatplanten herbergt zoals Waterpunge, Bitterling, Parnassia, Vleeskleurige orchis en Knopbies.

De vondst van *Preissia* betrof een plek van circa 15 bij 10 cm met enkele tientallen sporofyten. Enkele weken later is het hele gebied intensief doorzocht maar er zijn geen andere exemplaren van *Preissia* gevonden, wel van andere thalleuze levermossen zoals Echt vetmos (*Aneura pinguis*) en Gekroesd plakkaatmos (*Pellia endiviifolia*).

Met dank aan Joop Kortselius voor zijn aanvullingen op een eerdere versie van deze bijdrage.

Leo Jalink
Leo.jalink@xs4all.nl

Literatuur

- NDFF 2018 (Nationale Databank Flora en Fauna, www.ndff.nl, www.verspreidingsatlas.nl geraadpleegd 2 juli 2018)